

Theodore Dentz ... Dens aevi

Gedurende een wandeling op 'Soestbergen', alweer zo'n 15 jaar geleden, werd een grafsteen opgemerkt waarop één der drie vermelde namen promineerde en die een belletje deed rinkelen: "Dr. Theodore Dentz, geb. 9 aug. 1840, overl. 29 dec. 1933." Dat moest de laatste rustplaats zijn van de man die eens aan de wieg stond van de universitaire opleiding tot "tand(heel)meester" in Nederland. Bij wet in 1913 werd deze titel, die de bevoegdheid gaf tot uitoefening van de tandheelkunst, veranderd in 'tandarts'. Alvorens op de historische betekenis en ook herkomst van Dentz in te gaan, wordt enige aandacht aan Soestbergen zelf geschonken.

Het gaat hier om de Eerste Algemene Begraafplaats in Utrecht die werd aangelegd in aansluiting op het in 1830 door Koning Willem I afgekondigde verbod om de doden binnen de stad te begraven, niet 'in' de kerken noch op de begraafplaatsen 'bij' de kerken, de 'kerkhoven'. In Frankrijk was dat verbod al sinds 1795 van kracht, wat in 1804 in Parijs tot de aanleg van het vermaarde Père Lachaise leidde. De aanleg van Soestbergen door J.D. Zocher Jr., befaamd (landschaps)architect, werd vermoedelijk geïnspireerd door waarnemingen tijdens zijn studie in 1809 aan de Franse Academie in Parijs. Voorbijgaand aan velerlei bijzonderheden hieromtrent zij in dit kader slechts vermeld dat men bij de aanleg van buitenstedelijke begraafplaatsen een romantische omgeving voor ogen had die met de grafmonumenten enerzijds aan de sentimenten apelleerde, anderzijds tot lering en opvoeding strekte.

Zocher ontwierp Soestbergen op basis van een decoratieve landschapstuin met slingerpaden en doordachte composities van bossages van passende bomen en struiken, onder andere cypressen, berken en treurwilgen. Bij de situering der graven en het uiterlijke

vertoon der grafmonumenten werd aan de heersende maatschappelijke hiërarchie voldaan, een geaccentueerde plaats voor de vooraanstaanden (de 'Ronde'), daaromheen de minder welgestelden en aan de periferie de minvermogens. Ook elders werden soortgelijke begraafplaatsen als parken ontworpen. Gezinnen wandelden er op zondagen met de bedoeling dat verpozing, bezinning en ook lering hand in hand gingen. Het is de moeite waard het niet al te grote intrige-

rende Soestbergen te bezoeken. Ieder jaargetijde heeft z'n bekring, maar vooral in het voorjaar groeit de begraafplaats tot een ware luthof uit als struiken en planten rijk bloeien tussen het inmiddels hoge en statige geboomte. De combinatie van natuur en rust, de variatie in grafmonumenten en het kennismaken van de grafschriften met de daarbij opwellende gevoelens, maakt elk bezoek steeds tot een aparte ervaring. Voor een ten zeerste aanbevolen wandeling raadplegen men het in de verantwoording vermelde boek en met name het in 1986 in dit maandblad verschenen artikel.

"Het begon allemaal met een wees"

De grafstede van Theodore Dentz ligt vrij dicht achter het gietijzeren ingangshek aan de Gansstraat. Aan het tweede pad schuin naar rechts kan de eenvoudige staande

Grafsteen
Theodore Dentz,
huidige staat,
begraafplaats
Soestbergen,
Utrecht

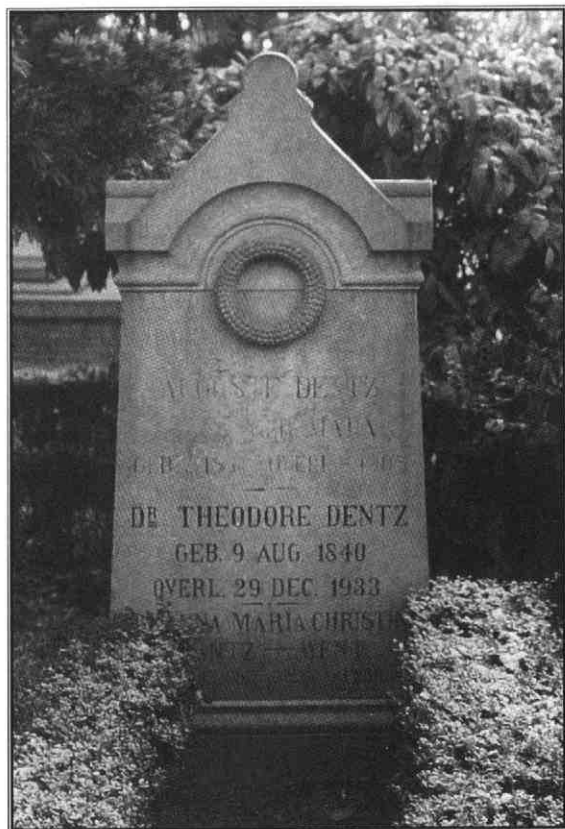
Theodore Dentz ... Dens aevi

grafsteen worden gevonden, bij het achtste graf aan de linkerkant. Op het plaatselijk sterk verweerde oppervlak staan drie namen vermeld, van boven naar beneden:

AUGUSTE DENTZ GEB.MARX,
GEB.1/10 1846
OVERL. 5/? 1908
DR. THEODORE DENTZ,
GEB. 9 AUG. 1840
OVERL.29 DEC. 1933
JOHANNA MARIA CHRISTINA
DENTZ-WENT,
GEB.28 AUG. 1867
OVERL.18 FEBR.1959

De teraardebestelling in 1908 zal tot de opstelling van de grafsteen hebben geleid en het betreft de eerste echtgenote van Theodore. Johanna Maria Christina was zijn tweede vrouw. Bij het lezen van haar naam doet het beeld op

Grafsteen
Theodore Dentz

van een hoogbejaarde dame die in 1958 bij de officiële opening van de tandheelkundige afdeling van het Utrechts Universiteitsmuseum in het Tandheelkundig Instituut op de Jutfase weg aanwezig was. Is er wat bekend over Dr. Theodore, de man die tot op de dag van vandaag voortleeft in de "Dr. Dentz-medaille" die periodiek door de Nederlandse Vereniging van Tandartsen aan personen wordt uitgereikt die zich bijzonder verdienstelijk voor de Tandheelkunde hebben gemaakt? De onderscheiding werd in 1926 ingesteld en het was Dentz zelf, 86 jaar oud, die het eerste exemplaar in ontvangst mocht nemen.

Verdiepen we ons in de herkomst van Theodore Dentz, dan kan een samenvatting daarover het best van het kopje "Het begon allemaal met een wees" voorzien worden. De Amsterdamse 'tandmeester' Jozef Lehman, hij overleed in 1779, is de eerste in dit vak waarover iets bekend is. Zijn weduwe was ook tandmeester en practiseerde op de Hoogstraat 7 te Amsterdam. Zij leidde haar zoon Samuel Lehman(s) in het vak op (hij leefde van 1752-1811), evenals een wees, Simon Nathans (1755-1811). Diens herkomst is verder in nevelen gehuld. Als nader zal blijken kan hij als de eerste generatie in een reeks van tandmeesters beschouwd worden waaruit de gezochte Theodore Dentz zou voortspruiten. Simon Nathans werd in 1779 medewerker van de weduwe/opleidster en hij trouwde in 1781 op 26-jarige leeftijd met haar toen 18-jarige dochter Rossie Lehman (geb.1763); zij zou spoedig overlijden. Hij vestigde zich in 1790 als zelfstandig tandmeester op de Hoogstraat 7 toen zijn schoonmoeder overleed. Hij werkte daar

samen met zijn zwager Samuel. In datzelfde jaar 1790 ging Simon in ondertrouw met Ester Abrahams. Toen werd de samenwerking met Samuel beëindigd, die het vak elders voortzette.

De tandmeesters uit die tijd waren veelal van joodse oorsprong. Niet zelden reisden zij vanuit een vaste vestiging van stad tot stad, waar zij hun beroep op zogenoemde 'zitdagen' uitoefenden. Tot het 'circuit' van steden behoorde onder andere Utrecht.

Uit de verbintenis van Simon en Ester sproten drie zonen voort: Simon (1792-1868), Andries Simon (1794-1844) en Salomon (1799-1844) Nathans. De oudste, Simon, nam in 1811 de familienaam 'Dentz' aan op grond van de door Napoleon verordonnerde verplichting bij de invoering van de Burgerlijke Stand. De gekozen naam werd kennelijk op het beroep afgestemd. Alle familieleden volgden dat voorbeeld, maar droegen tot 1831 vooralsnog de naam Nathans Dentz, daarna alleen nog Dentz.

Na 1844 verbleef Simon in Utrecht waar hij zich als rondtrekkend tandmeester inmiddels meer permanent had gevestigd. Deze vertegenwoordiger van de tweede generatie had intussen ook weer twee zonen in het vak opgeleid, te weten Simon (Nathans) Dentz Jr. (1817-1872) en George (1822-1866), de derde generatie. De jongste werkte vooral in Utrecht. Van de oudste, Simon Jr., werden eveneens twee zonen (de vierde generatie) tot tandmeester opgeleid. Het gaat dan om Theodore Dentz (1840-1933) en George Willem (1848-1916). Het is de oudste zoon waarvan het graf op Soestbergen ontdekt werd.

Tandheelkundig Instituut

Theodore Dentz genoot een veel ruimere opleiding dan zijn voorgangers. Hij studeerde Medicijnen in Amsterdam en werd in 1863, hij was toen 23 jaar oud, in Utrecht tot tandmeester bevorderd. Inmiddels had hij ook de medicijnenstudie afgerond. In 1864 promoveerde hij in Utrecht cum laude tot doctor in de Geneeskunde en in 1867 tot doctor in de Chirurgie (heel- en verloskunde), andermaal cum laude. In 1869 vestigde hij zich hier, aanvankelijk op het Oudkerkhof F76 (nu 33). In 1871 practiseerde hij op de Kromme Nieuwe Gracht F371 (nu 31) en veel later verhuisde hij naar de Ramstraat.

Geïnspireerd door de Oogheelkundige kliniek van de befaamde Professor Donders kwam Professor Snellen Sr. in 1865 met een aantal medici tot de oprichting van een Kliniek tot Herkenning en Genezing van Huid-, Keel-, Kinder-, Oor- en Tandziekten, een naam die overigens nogal eens gewijzigd werd. In feite was er van een 'polikliniek' voor minvermogenen sprake die tot 1929 heeft bestaan. De Kliniek bevond zich van 1865-1866 in de Wijde Begijnestraat, tot 1886 in 'Het Yzeren Hek' in de Breedstraat, tot 1909 in de Wittevrouwenstraat 1 en daarna op Achter Sint Pieter. Vanaf de oprichting was Dentz het hoofd van de afdeling Tandheelkunde.

In 1877 werd hij op 37-jarige leeftijd van overheidswege tot Lector in de Tandheelkunde aan de Universiteit van Utrecht benoemd en belast met de opleiding tot tandmeester. In 1885 kreeg hij op de Neude een eigen tandheelkundige kliniek die al spoedig te klein bleek te zijn. In 1895 werd huisvesting in een oude oogheelkundige kliniek op de Wittevrouwenstraat 9 ge-

vonden. Omdat de tandheelkundige ingrepen bij ontstentenis aan anaesthetica nogal eens met misbaar gepaard gingen, werd de plaats van (be)handeling zover mogelijk van de wachtkamer verbannen, op een verdieping of achter in het pand.

Omstreeks 1908 zou Dentz, vooral wegens toenemende doofheid, zijn werkzaamheden als Lector beëindigen, dus op de leeftijd van 68 jaar. In 1910 werd 'Payenborg' aan de Oudegracht als opleidingsinstituut voor tandartsen betrokken onder leiding van Dentz' opvolger Grevers. Door ruimtegebrek werd daaraan in 1912 onder andere Klein Payenborgh aan de overkant toegevoegd. In 1929 werd de opleiding naar de Jutfaseweg verplaatst.

Daar, op het zogenoemde Tandheelkundig Instituut, begonnen de ondergetekenden in 1948 hun studie. Op de kop af een halve eeuw later menen zij de vondst van de grafsteen van Theodore Dentz te moeten melden en wel om twee redenen. De eerste is om deze man nog eens even in de memorie terug te roepen als een belangrijke figuur in de nationale en meer nog in de lokale historie. De tweede reden is van een andere aard en in zekere zin ernstiger. Een recent bezoekje, anderhalf decennium na het eerste - ook fotografische - signalement, leert dat de verwerking van de grafzerk merkbaar is toegenomen en ook dat een in rode natuursteen gebeeldhouwde (rouw)krans boven de namen inmiddels verdwenen is. Het leert ook dat het eertijds keurig gesnoeide buxushaagje rondom het eigenlijke graf tot een miniatuur oerwoud is verworden, een verschijnsel dat soms, spijtig genoeg, ook elders op Soestbergen kan

worden waargenomen: bezuinigingen?

Taak

De driehoekig afgesloten staande rechthoekige zerk van natuursteen is maar 1.75 meter hoog, bijna 1 meter breed en 10 cm dik. Naast de bedenkelijke verwerking, het ergst bij de bijna uitgewiste bovenste naam, lijkt een verticale barst in de linker zijkant onheilspellend. De auteurs menen dat hier een taak voor de Nederlandse Vereniging van Tandartsen is weggelegd en hebben dat inmiddels te bestemder plaatse aangekaart. Wellicht zijn er op zijn minst ingrepen ter consolidatie van de huidige staat waarin de zerk verkeert denkbaar, maar mogelijk kan tevens in enig periodiek onderhoud van de grafstede als zodanig worden voorzien. Dat zal vermoedelijk wel voeten in de aarde hebben, maar toch ... ! De tand des tijds, dens aevi, knaagt voort!

De gegevens omtrent Theodore Dentz zijn ontleend aan:

artikelen van Dr. J.G. van Cittert-Eymers en Prof. P.H. Buisman in:
1877-1977, Van tandmeesters en tandartsen, 100 jaar tandheelkundig onderwijs in Nederland.

De gegevens omtrent Soestbergen zijn ontleend aan:

- "Dood en begraven, sterven en rouwen 1700-1900", publicatie bij de tentoonstelling "Dood en begraven" in het Centraal Museum en de Nicolaaskerk, 1980.
- "Een wandeling over Soestbergen", Wim Smit, *Maandblad Oud-Utrecht*, 59e jaargang nr.12, december 1986, p. 231.
- Mondelinge mededelingen van drs. Bettina van Santen, Arch. en Bouwhist. Centrum v.d. Gemeente Utrecht.